

Wstęp

Święty Tomasz z Akwinu buduje swoją filozoficzną refleksję na temat Słowa Wcielonego w świetle rozumu i zgodnie z jego regułami, albowiem „mądrość filozoficzna opiera się na zdolnościach rozumu do badania rzeczywistości w granicach wyznaczonych przez jego naturę”¹. Jan Paweł II w encyklice *Fides et ratio* pisze, że „bez udziału filozofii nie można wyjaśniać takich zagadnień jak – na przykład – język opisujący Boga, relacje osobowe w Trójcy, stwórcze działanie Boga w świecie, relacje między Bogiem a człowiekiem, tożsamość Jezusa, który jest prawdziwym Bogiem i prawdziwym człowiekiem”². Przypomniawszy on również, że na gruncie tomizmu ukształtował się ten rodzaj filozofii klasycznej, „której pojęcia dopomogły w rozumowym wyjaśnianiu prawd wiary, a nawet zostały wykorzystane w formułach dogmatycznych”³.

Wydawać by się mogło, że główne problemy badawcze dotyczące Tomasza z Akwinu w literaturze przedmiotu zostały opracowane w stopniu wyczerpującym. Niemniej jednak niezwykle trudne jest wskazanie monografii, która przedstawiałaby zagadnienia dotyczące *Verbum Incarnatum* z perspektywy filozoficznej. Istnieją prace traktujące o naturze, osobie, mocy Boga Wcielonego, jednakże nie stanowią one pogłębionego studium, które ujmowałoby całościowo i w sposób wyczerpujący temat.

¹ Jan Paweł II, *Encyklika Fides et ratio. O relacjach między wiarą a rozumem*, nr 44, Poznań 1998, s. 69.

² Tamże, nr 66, s. 98.

³ Tamże, nr 55, s. 87.

Wśród autorów zajmujących się tematyką tomistyczną można wskazać: Étienne Gilsona⁴, Gillesa Emery'ego⁵, Jean-Pierre Torrella⁶, Marie-Dominique Chenu⁷, Leo J. Eldersa⁸, Thomasa G. Weinandy'ego⁹, Matthew Leveringa¹⁰ i innych¹¹. Jednak nawet w ich dorobku badawczym temat *Verbum Incarnatum* nie wybrzmiał w sposób jednoznaczny, zwłaszcza w ujęciu filozoficznym.

⁴ É. Gilson, *Tomizm. Wprowadzenie do filozofii św. Tomasza z Akwinu*, tłum. J. Rybałt, Warszawa 1998; É. Gilson, *Chryścianizm a filozofia*, tłum. A. Więckowski, Warszawa 1958; É. Gilson, *Bóg i filozofia*, tłum. M. Kochanowska, Warszawa 1961; É. Gilson, *Historia filozofii chrześcijańskiej w wiekach średnich*, tłum. S. Zalewski, Warszawa 1966.

⁵ G. Emery, *Traktat o Trójcy Świętej w „Summie teologii”*, tłum. P. Lichacz, w: *Święty Tomasz teolog. Wybór studiów*, red. M. Paluch, Warszawa–Kęty 2005, s. 270–312; G. Emery, *The Trinitarian Theology of Saint Thomas Aquinas*, Oxford 2007; G. Emery, *The Trinity. An Introduction to Catholic Doctrine on the Triune God*, Washington, D.C. 2011.

⁶ J.-P. Torrell, *Tomasz z Akwinu – człowiek i dzieło*, tłum. A. Kuryś, Kęty 2008.

⁷ M.-D. Chenu *Wstęp do filozofii Tomasza z Akwinu*, tłum. H. Rosnerowa, Kęty 2001; M.-D. Chenu, *Święty Tomasz z Akwinu i teologia*, tłum. A. Ziernicki, W. Szymona, Kraków 1997.

⁸ L. J. Elders, *Filozofia Boga. Filozoficzna teologia Tomasza z Akwinu*, tłum. M. Kiliszek, T. Kuczyński, Warszawa 1992.

⁹ T. G. Weinandy, *Czy Bóg cierpi?*, tłum. J. Majewski, Poznań 2003.

¹⁰ M. Levering, *Scripture and Metaphysics. Aquinas and the Renewal of Trinitarian Theology*, Oxford 2004.

¹¹ G. R. Evans, *Filozofia i teologia w średniowieczu*, tłum. J. Kielbasa, Kraków 1996; R. L. Richard, *The Problem of an apologetical perspective in the trinitarian theology of St. Thomas Aquinas*, Rome 1963; L. Scheffczyk, *Nauka Tomasza z Akwinu o Trójcy Świętej wobec współczesnej krytyki*, w: *Święty Tomasz teolog. Wybór studiów*, red. M. Paluch, Warszawa–Kęty 2005, s. 352–380; E.-H. Weber, *Le Christ selon Saint Thomas d'Aquin*, Paris 1988; H. Goris, *Theology and Theory of the Word in Aquinas. Understanding Augustine by Innovating Aristotele*, w: *Aquinas the Augustinian*, red. M. Dauphinaus, B. David, M. Levering, Washington 2007; J. Pohle, *Christology. A Dogmatic Treatise on the Incarnation*, St. Louis, MO, 1916; M. Henry, *Wcielenie. Filozofia ciała*, tłum. M. Frankiewicz, D. Adamski, Kraków 2012.

Także polscy badacze myśli Tomasza nie opracowali dostatecznie tego zagadnienia. Mieczysław Gogacz¹², Albert Krąpiec¹³, Andrzej Maryniarczyk¹⁴, Aleksander Żychliński¹⁵, Wincenty Granat¹⁶, Zofia J. Zdybicka¹⁷, Michał Paluch¹⁸, Wiesław Dąbrowski¹⁹, Stanisław Judyc-

¹² M. Gogacz, *Tomaszowa teoria intelektu i jej filozoficzne konsekwencje*, „Roczniki Filozoficzne” 12 (1965) 1, s. 21-32; M. Gogacz, *Ważniejsze zagadnienia metafizyki*, Lublin 1973; M. Gogacz, *Wokół problemu osoby*, Warszawa 1974; M. Gogacz, *Problem relacji w filozofii średniowiecznej*, „Studia Philosophiae Christianae” 20 (1984) 1, s. 223-231; M. Gogacz, *Akt istnienia („ipsum esse”) według tomizmu konsekwentnego*, „Studia Philosophiae Christianae” 22 (1986) 2, s. 25-39; M. Gogacz, *Metody metafizyki – ujęcie z pozycji metafizyki, jej struktury oraz poznania bytu*, „Studia Philosophiae Christianae” 23 (1987) 2, s. 45-64; M. Gogacz, *Elementarz metafizyki*, Warszawa 2008.

¹³ M. A. Krąpiec, *Dusza ludzka – współczesne i Tomaszowe podejście*, „Zeszyty Naukowe KUL” 28 (1985) 3/4, s. 45-57; M. A. Krąpiec, *Metafizyka. Zarys teorii bytu*, Lublin 1995; M. A. Krąpiec, *Filozofia w teologii. Czytając „Fides et ratio”*, Lublin 1999.

¹⁴ A. Maryniarczyk, *Realistyczna interpretacja rzeczywistości*, Lublin 2005; *Zadania współczesnej metafizyki. Dusza, umysł, ciało. Spór o jedność bytową człowieka*, red. A. Maryniarczyk, K. Stępień, Lublin 2007; A. Maryniarczyk, *Istota (bytu) w ujęciu Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu*, „Roczniki Filozoficzne” 58 (2010) 1, s. 155-173; A. Maryniarczyk, *Tomizm. Dla-czego?*, Lublin 2001.

¹⁵ A. Żychliński, *Rozważania filozoficzno-teologiczne*, Poznań–Warszawa–Lublin 1959.

¹⁶ W. Granat, *Chrystus. Bóg-Człowiek*, Lublin 1959; W. Granat, *Bóg jeden w Trójcy Osób*, Lublin 1962.

¹⁷ Z. J. Zdybicka, *Rozum i wiara w poznaniu Boga*, w: *Filozofować w kontekście teologii. Religia – Natura – Łaska*, t. 1, red. P. Moskal, Lublin 2003; Z. J. Zdybicka, *Bóg czy sacrum?*, Lublin 2007.

¹⁸ *Święty Tomasz teolog. Wybór studiów*, red. M. Paluch, Warszawa–Kęty 2005, M. Paluch, *Czy Doktor Anielski nie doceniał Chrystusa?* „Teologia w Polsce” 3 (2009) 1, s. 97-109; M. Paluch, *Oswajanie wszechmocy. Droga do Tomaszowej interpretacji wszechmocy*, „Przegląd Tomistyczny” 15 (2009), s. 263-279; M. Paluch, *Wprowadzenie do artykułu III, kwestii X*, w: *Św. Tomasz z Akwinu, Kwestie dyskutowane o mocy Boga*, t. 5.: *O osobach boskich. O pochodzeniach osób boskich*, red. M. Lichacz, M. Paluch, W. Zega, Kęty–Warszawa 2011, s. 356-359; M. Paluch, *Dlaczego Tomasz*, Warszawa 2012.

¹⁹ W. Dąbrowski, *Chrystologia św. Tomasza z Akwinu w świetle jego odpowiedzi na pytanie o motywy Wcielenia*, „Studia Theologica Varsaviensia” 32 (1994) 2, s. 237-264; W. Dąbrowski, *Myśl chrystologiczna w „Super Boetium de Trinitate” św. Tomasza z Akwinu*, „Studia Theologica Varsaviensia” 39 (2001) 2, s. 63-86;

ki²⁰, Piotr Roszak²¹, Artur Andrzejuk²², Mateusz Przanowski²³, Marian Grabowski²⁴ nie dokonali filozoficznej analizy *Verbum Incarnatum*. Myśliciele ci odnosili się do kwestii związanych z wcieleniem, badali naturę, osobę, istnienie, relacje itp., jednakże były to prace zwracające uwagę na jeden aspekt, a nie dotyczyły zaś całościowego ujęcia.

Na podstawie przedstawionego przeglądu literatury trzeba stwierdzić, że temat Słowa Wcielonego jest tylko częściowo poruszany we współczesnej refleksji tomistycznej, ciągle czekając na całościowe dopełnienie. Niniejsza książka stanowi próbę wypełnienia tej luki.

Rozgraniczenie filozofii i teologii rekonstruujemy na podstawie wskazówki Tomasza, która opierała się na respektowaniu pochodzenia przesłanek stawianej tezy, co podkreślał również Stanisław Kamiński. W ujęciu Kamińskiego²⁵ filozofia może oddziaływać na tzw. konkluzje teologiczne, ponieważ wniosek wydedukowany z przesłanki będącej tezą rozumową odnosi się do przesłanki objawionej. Jako przykład możemy podać Jezusa, który miał wolę ludzką, a normą dla

²⁰ Zob. S. Judycki, *Filozofia i chrystologia*, „Analiza i Egzystencja” 10 (2009), s. 7-32; S. Judycki, *Bóg i inne osoby. Próba z zakresu teologii filozoficznej*, Poznań 2010; *Teologia filozoficzna. Wokół książki Stanisława Judyckiego „Bóg i inne osoby”*, red. J. Pyda, Poznań–Kraków 2013.

²¹ P. Roszak, *Wyjątkowość człowieczeństwa Chrystusa, w którym „mieszka cała pełnia” (Kol 2,9) w komentarzu św. Tomasza do Listu do Kolosan*, w: Tomasz z Akwinu, *Wykład Listu do Kolosan*, red. P. Roszak, tłum. I. Mikołajczyk, P. Roszak, 2012, s. 269-292.

²² A. Andrzejuk, *Słownik terminów. Św. Tomasz z Akwinu, Suma teologiczna*, t. 35, Warszawa–Londyn 1998; A. Andrzejuk, *Istnienie i istota. Wstęp do filozofii bytu św. Tomasza z Akwinu*, Warszawa 2003; A. Andrzejuk, *Koncepcja filozofii średniowiecznej jako filozofii chrześcijańskiej i niektóre jej konsekwencje w ujęciu Étienne Gilsona*, w: Étienne Gilson, *Filozofia i mediewistyka*, red. T. Klimski, Warszawa 2007, s. 49-56; A. Andrzejuk, *Problem istnienia w Komentarzu Tomasza z Akwinu do „Liber de causis”*, „Rocznik Tomistyczny” 4 (2015), s. 39-61; A. Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako filozof*, Warszawa 2017.

²³ M. Przanowski, *Krytyka koncepcji cierpienia Boga z perspektywy współczesnej myśli tomistycznej*, „Studia Bobolanum” 23 (2012) 2, s. 43-59.

²⁴ M. Grabowski, *Pomazaniec. Przyczynek do chrystologii filozoficznej*, Poznań 2010; *Pomazaniec. Kontynuacja i dyskusja o książce Mariana Grabowskiego*, red. M. Przanowski, Kraków–Poznań 2014.

²⁵ S. Kamiński, *Światopogląd, religia, teologia*, Lublin 1998.

aktów woli ludzkiej jest rozum, dlatego normą dla aktów woli ludzkiej Jezusa był Jego ludzki rozum.

Kamiński filozofię i teologię odróżniał zgodnie z myślą Tomasza, formułując ich przedmiot oraz metodę. Odróżnienie filozofii od teologii opiera się na odróżnieniu przedmiotu materialnego każdej nauki, czyli tego, czym ona się zajmuje, od jej przedmiotu formalnego, czyli aspektu, w jakim ten przedmiot bada. Tym aspektem, czyli przedmiotem formalnym teologii, jest objawienie Boże. Teologia to nauka o Bogu, człowieku i świecie z punktu widzenia objawienia Bożego. Ten aspekt odróżnia ją wyraźnie od filozofii, która bada to wszystko za pomocą naturalnego ludzkiego poznania, które jest zmysłowo-intelektualne²⁶. Przyjęte w pracy metody²⁷ zasadzają się więc na analizie tekstów źródłowych i dokonywaniu syntetycznej rekonstrukcji zawartych tam poglądów.

Filozofia bytu Tomasza, z której korzystamy, to tomizm konsekwentny, który został wypracowany przez Mieczysława Gogacza. Przedmiotem metafizyki w tej wersji tomizmu są przede wszystkim pryncypia, które konstytuują istniejący byt²⁸. Należy również zauwa-

²⁶ Tamże, s. 49

²⁷ Zob. A. Andrzejuk, M. Zembrzuski, *Mieczysław Gogacz. Historia filozofii w poszukiwaniu realizmu*, seria: Opera philosophorum medii aevi. Textus et studia, t. 10, Warszawa 2011; M. Gogacz, *W sprawie koncepcji historii filozofii*, „Zeszyty Naukowe KUL”, 7 (1964) 3, s. 53-57; M. Gogacz, *Metody metafizyki – ujęcie z pozycji metafizyki, jej struktury oraz poznania bytu*, „Studia Philosophiae Christianae” 23 (1987) 2, s. 45-64; M. Gogacz, *O pojęciu i metodzie historii filozofii*, „Ruch Filozoficzny” 25 (1966) 1/2, s. 76-80; M. Gogacz, *Charakterystyka polskiej historii filozofii XX wieku*, „Życie chrześcijańskie w Polsce” (1985) 6, s. 39-49; M. Gogacz, *Rola historii filozofii w filozofii Boga*, seria: Studia z filozofii Boga, red. B. Bejze, t. 3, Warszawa 1977, s. 365-413; S. Janeczek, *Między filozoficzną historią filozofii a historią kultury. Z rozważań o nad metodą historii filozofii w Polsce*, „Roczniki Filozoficzne” 55 (2007) 1, s. 103-105; S. Swieżawski, *Zagadnienie historii filozofii*, Warszawa 1966; A. M. Nowik, *Metodologia historii filozofii w ujęciu wybranych tomistów*, „Rocznik Tomistyczny” 1 (2012), s. 173-182; A. Andrzejuk, *Koncepcja filozofii średniowiecznej jako filozofii chrześcijańskiej i niektóre jej konsekwencje w ujęciu Étienne Gilsona*, w: *Étienne Gilson. Filozofia i mediewistyka*, red. T. Klimski, Warszawa 2007, s. 49-56.

²⁸ K. Bańkowski, *Tomizm konsekwentny na tle odmian tomizmu*, „Studia Philosophiae Christianae” 32 (1996) 2, s. 217; A. Andrzejuk, M. Zembrzuski, *Mieczysław Gogacz jako twórca tomizmu konsekwentnego*, seria: Opera philosophorum medii aevi. Textus et studia, t. 11, Warszawa 2012, s. 14.

żyć, iż uznawanie pierwszeństwa realnie istniejących bytów oraz wtórność pojęć, które dotyczą tych właśnie bytów, to podstawowe cechy tomizmu konsekwentnego.

W odniesieniu to tłumaczeń dzieł Tomasza, to o ile nie zaznaczono inaczej, korzystamy z dostępnych tłumaczeń, których lista jest na końcu książki w bibliografii.